

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2025.10.4>
УДК 338.243

Анна Михайлівна ГРИЦУК

к.е.н., доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9997-9620>
e-mail: anna.hryshchuk@lnu.edu.ua

Галина Ігорівна ТИБІНКА

к.е.н., доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1212-8541>
e-mail: galyna.tybinka@lnu.edu.ua

ГЕНЕЗИС РОЗВИТКУ СИСТЕМИ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД В УКРАЇНІ

У статті досліджено генезис та сучасний стан системи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Проаналізовано основні етапи її становлення (їх виокремлено 7, починаючи з 1991 р.) та визначено ключові напрями реформування в умовах євроінтеграції й воєнного стану. Особливу увагу приділено впровадженню механізму «єдиного вікна», цифровізації процедур і трансформації митної політики у сфері оборони та безпеки держави. Також окреслено основні недоліки та визначено пріоритетними напрями розвитку митного регулювання в Україні. Зроблено висновки про застосування комплексного підходу до підвищення результативності митного регулювання.

Ключові слова: митне регулювання, митна політика, ЗЕД, генезис, цифровізація митних процедур

ВСТУП

Митне регулювання є одним із ключових інструментів реалізації державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), що забезпечує баланс між захистом національних інтересів та інтеграцією у світову економічну систему. Формування та розвиток системи митного регулювання в Україні має складний і багатоступеневий характер, зумовлений історичними трансформаціями, змінами у політичному та економічному устрої держави, прагненням до гармонізації з міжнародними та європейськими стандартами, а також складною ситуацією в державі, пов'язаною з російсько-українською війною.

Дослідження генезису системи митного регулювання дає змогу простежити еволюцію законодавчої бази, інституційних механізмів та організаційних засад діяльності митних органів. Особливу увагу тут слід приділити впливу глобалізаційних процесів, розвитку інформаційних технологій та посиленню ролі міжнародних організацій у формуванні сучасних принципів митної політики.

МЕТА роботи – дослідження та аналіз генезису розвитку системи митного регулювання ЗЕД в Україні з погляду наукового та практичного значення, оскільки сприятиме розумінню закономірностей трансформації митної системи, визначенню її сильних і слабких сторін та формуванню напрямів подальшого вдосконалення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття базується на законодавчих документах, матеріалах вітчизняних періодичних видань. У статті застосовано такі методи, як аналіз, синтез, порівняння, пояснення, узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», митне регулювання – це регулювання питань, пов'язаних зі встановленням мит та інших податків, які справляються під час переміщення товарів через митний кордон України, процедурами митного контролю, організацією діяльності органів мит-

ного контролю України [1]. Така діяльність є важливим елементом реалізації державної економічної політики, оскільки забезпечує ефективне функціонування зовнішньоекономічних зв'язків та захист національних інтересів.

Митне регулювання ЗЕД в Україні здійснюється з метою:

- забезпечення збалансованого розвитку національної економіки та підтримання макроекономічної рівноваги на внутрішньому ринку;
- стимулювання структурних трансформацій в економіці, зокрема у сфері зовнішньоекономічних відносин (ЗЕВ) суб'єктів господарювання;
- формування сприятливих умов для інтеграції національної економіки у світову економічну систему та підвищення її конкурентоспроможності.

Основним завданням митного регулювання є захист української економіки від негативних зовнішніх впливів, забезпечення економічної безпеки держави та створення умов для сталого розвитку національного господарства. У сучасних умовах митне регулювання є не лише фіскальним інструментом, але й важливим складником системи державного управління, що визначає напрями формування міжнародних економічних відносин, принципи справедливого оподаткування та забезпечення прозорості зовнішньоторговельних операцій.

Історично головне завдання митної політики України – забезпечення надходжень до державного бюджету за рахунок митних платежів. Проте на сучасному етапі розвитку економічних відносин відбулися суттєві зміни у підходах до митного регулювання. Воно дедалі більше орієнтується на сприяння розвитку підприємництва, оптимізацію митних процедур, підвищення ефективності контролю та гармонізацію митного законодавства із міжнародними стандартами, зокрема нормами ЄС.

Сьогодні діяльність митних органів України спрямовано на створення сприятливого зовнішньоекономічного середовища, який би забезпечував ефективний сталий та безпечний розвиток держави. У цьому контексті митна політика охоплює широкий спектр напрямів

державного управління, зокрема:

- у сфері державної безпеки: через запобігання контрабанді та незаконному обігу товарів;

- у сфері охорони державного кордону: шляхом вдосконалення системи митного контролю та спрощення процедур для легального бізнесу;

- в економічній сфері: шляхом стимулювання зовнішньоторговельної активності та залучення інвестицій;

- в екологічній сфері: через контроль за переміщенням екологічно небезпечних товарів і відходів.

На окрему увагу заслуговує митна політика у військовій сфері, що є особливо важливим для нашого сьогодення, що передбачає:

- контроль за міжнародним обігом товарів військового та подвійного призначення: митні органи здійснюють перевірку дотримання спеціальних режимів експорту, імпорту, транзиту та реекспорту військових товарів відповідно до вимог міжнародних режимів контролю (Васенаарська домовленість [2], Режим контролю за ракетними технологіями тощо);

- забезпечення обороноздатності держави: митна політика сприяє оперативному ввезенню озброєння, техніки, комплектуючих, засобів зв'язку, медицини, гуманітарних вантажів для потреб оборони. Для цього передбачаються пільги з оподаткування, спрощені процедури митного оформлення та пріоритетне обслуговування;

- запобігання контрабанді зброї та незаконному переміщенню стратегічних ресурсів: у період воєнного стану митні органи тісно взаємодіють із Службою безпеки України, Держприкордонслужбою та Міністерством оборони для виявлення і припинення спроб не законного переміщення зброї, боєприпасів, вибухових речовин та технологій військового призначення;

- митно-економічна підтримка оборонно-промислового комплексу: запровадження цільових митних режимів (наприклад, тимчасового ввезення або митного складу) дає змогу підприємствам ОПК ефективніше використовувати імпортовані матеріали й обладнання для виробництва оборонної продукції;

- міжнародне співробітництво у сфері митної безпеки: Україна бере участь у спільних митних операціях із країнами-партнерами НАТО та ЄС, обмінюється інформацією про незаконне переміщення військових вантажів, що посилює колективну безпеку;

- захист критичної інфраструктури: митні органи здійснюють контроль за ввезенням технічних засобів, які можуть вплинути на кібербезпеку, енергетичну стабільність або логістичні ланцюги, важливі для функціонування військової та оборонної інфраструктури.

Генезу розвитку митного регулювання в Україні через призму логічних послідовних етапів подано у табл. 1.

Важливим моментом формування системи митного регулювання в Україні стало її входження до Світової організації торгівлі у 2008 р. та пов'язана з цим лібералізація зовнішньої торгівлі, приведення національної митної політики у відповідність до міжнародних норм і стандартів. Саме цей період став поворотним моментом у трансформації української митної системи – від переважно фіскального механізму до інструменту сприяння розвитку ЗЕВ.

Одним із ключових досягнень митної реформи останніх років стало запровадження механізму «єдиного вікна» для міжнародної торгівлі, що забезпечив істотне

спрощення процедур митного контролю та підвищення рівня цифровізації ЗЕД. Впровадження цього механізму сприяло переведенню в електронний формат більшості операцій між суб'єктами господарювання, митними та контролюючими органами. Упродовж 2016–2020 рр. реалізовано комплекс заходів – від удосконалення законодавчої бази до створення технічних інструментів для ефективного функціонування системи. Важливим результатом цього процесу стало розроблення та запуск державного інформаційного вебпорталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», який забезпечив інтеграцію міжвідомчої взаємодії в електронному середовищі.

Подальший розвиток цифровізації митних процедур закріплено Законом України від 6 вересня 2018 р. «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму «єдиного вікна» та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України» [4]. Згідно з цим законом скорочено кількість видів державного контролю, що здійснювалися під час переміщення товарів через митний кордон, та запроваджено заборону вимагати від підприємств подання документів у паперовій формі, що стало важливим кроком до електронного врядування.

З початком повномасштабної збройної агресії росії проти України 24 лютого 2022 р. та введенням воєнного стану митна політика держави зазнала суттєвих змін. Кабінет Міністрів України прийняв Постанову від 9 березня 2022 р. № 236 «Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану» [5]. Нею передбачено можливість здійснення декларування товарів на основі попередньої митної декларації без обов'язкового пред'явлення їх митним органам. Також запроваджено оформлення товарів без застосування заходів з нетарифного регулювання (крім державного експортного контролю) та надано право на відстрочення сплати митних платежів під час імпорту товарів, необхідних для забезпечення оборонних потреб і гуманітарних завдань.

Водночас, попри активну трансформацію системи митного регулювання, зберігається низка проблем і викликів, зумовлених як воєнними подіями, так і недосконалістю інституційного середовища. До основних недоліків належать: поширеність контрабанди та тіншових схем переміщення товарів через державний кордон; значна кількість правопорушень у сфері захисту прав інтелектуальної власності; невідповідність чинної системи митного контролю сучасним міжнародним стандартам пропускну здатності; наявність шахрайських і корупційних практик у діяльності митних органів; високий рівень тінізації ЗЕД.

У сучасних умовах пріоритетними напрямками розвитку митного регулювання в Україні є: спрощення та прискорення процедур митного оформлення товарів військового і подвійного призначення, критичного імпорту та гуманітарної допомоги; підвищення рівня безпеки у пунктах пропуску та посилення контролю за незаконним перетинном кордону; цифровізація та спрощення процедур ліцензування, декларування й оплати митних платежів; удосконалення комунікацій між митними органами та суб'єктами ЗЕД, зокрема через електронні сервіси; впровадження інноваційних технологій і сучасних аналітичних інструментів для підвищення ефективності митних послуг.

Таблиця 1 – Генеза розвитку системи митного регулювання ЗЕД в Україні (доповнено авторами на основі [3, с. 368])

Етап	Період	Опис
I Дія митного тарифу СРСР	1991 – 1993 pp.	Характеризується майже цілковитою відсутністю митного регулювання. Митне регулювання тоді визначалося митним тарифом СРСР 1981 р., а з січня 1993 р. введено Єдиний митний тариф України. І лише через 20 років з прийняттям Митного кодексу червні 2012 р. його дію припинено.
II Формування основ митної політики України	1994 – 1995 pp.	Характерне оподаткування експортно-імпорتنних операцій здебільшого з фіскальною метою. У цей час формуються основи митної політики, зокрема у 1994 р. створюється Митно-тарифна рада, яку ліквідовано в 2013 р. Слід зауважити, що впровадження на цьому етапі фіскальних мит вплинуло на зниження темпів економічного занепаду та сприяло поступовому відновленню економіки і формуванню позитивного платіжного балансу держави.
III Відповідність системи митного регулювання вимогам ГАТТ/СОТ	1996 – 1998 pp.	Характеризується впровадженням більш активних методів, спрямованих на захист вітчизняної промисловості. На цьому етапі система митного регулювання приводиться у відповідності до вимог Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 р. (ГАТТ) та Світової Організації Торгівлі (СОТ). Ставки на імпорт сировини встановлено на мінімальному рівні, вводиться експортне мито на певні види товарів.
IV Підвищення ставок мита, контрабандні схеми	1999 – 2005 pp.	Проходить вдосконалення митного регулювання згідно з нормами міжнародного митного законодавства та вимог ГАТТ/СОТ. Проводиться поступова оптимізація ставок мит та товарної номенклатури. Підвищення ставок мита на готову продукцію сприяє тінізації економіки та виникненню контрабандних схем.
V Україна стає членом СОТ	2006 – 2010 pp.	Активується співпраця із СОТ шляхом підписання 35 із 44 двосторонніх протоколів стосовно доступу до ринків товарів та послуг. У 2008 р. Україна стає повноправним членом СОТ, в рамках якої проводиться лібералізація імпортного та експортного тарифів, що супроводжується зниженням ставок мита на значну кількість товарів.
VI Реформування митниці, введення в дію нового Митного Кодексу	2010 - 2021 pp.	Характеризується змінами в структурі митного регулювання, що посилює контроль за правильністю визначення митної вартості, класифікації та країни походження товарів. Ключовими пріоритетами реформування митниці стають скорочення часу митного оформлення, впровадження митного пост аудиту, єдиного вікна та електронного декларування товарів. Головною особливістю цього етапу є введення в дію нового Митного Кодексу від 13.03.2012 р., який радикально змінив митне законодавство держави загалом. Він містить низку нововведень, які направлено на спрощення процедур митного оформлення товарів.
VII Введення режиму воєнного стану, цифровізація митних процедур	3 24.02.2022 p.	В Україні введено режим воєнного стану, що вносить свої корективи у питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України. Зокрема, система митного регулювання в Україні зазнала суттєвих трансформацій, спрямованих на забезпечення обороноздатності держави та стабілізацію зовнішньоекономічних процесів в умовах воєнного стану. Впроваджено спрощені процедури митного оформлення, зокрема для товарів військового, подвійного та гуманітарного призначення, а також запроваджено механізми відстрочення сплати митних платежів. Водночас митна служба зіткнулася з новими викликами: зростанням ризиків контрабанди, посиленням потреби у безпеці кордонів і необхідністю цифровізації процесів у кризових умовах.

ВИСНОВКИ

Підвищення результативності митного регулювання потребує комплексного підходу, який передбачає стабілізацію соціально-економічної і політичної ситуації, формування ефективної державної підтримки пріоритетних галузей національного виробництва, обмеження

імпорту продукції, що шкодить внутрішньому ринку, підвищення конкурентоспроможності українських товарів, а також активне залучення іноземних інвестицій і поглиблення інтеграції України у світовий економічний простір.

Список використаних джерел

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
2. Вассенаарська домовленість щодо контролю за експортом звичайних озброєнь та товарів і технологій подвійного використання: Домовленість від 01.07.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_177#Text
3. Гришук А.М., Кохан М.О. Господарсько-правове адміністрування. Київ, 2023. 376 с.
4. Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму «єдиного вікна» та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України: Закон України від 06.09.2018 р. № 2530-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2530-19#Text>
5. Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.03.2022 р. № 236-2022-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2022-%D0%BF#Text>

References

1. On Foreign Economic Activity: Law of Ukraine of April 16, 1991, No. 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959->

12#Text (in Ukrainian).

2. Wassenaar Arrangement on Export Controls for Conventional Arms and Dual-Use Goods and Technologies: Arrangement of July 1, 1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_177#Text (in Ukrainian).

3. Hryshchuk A.M., Kokhan M.O. *Economic and Legal Administration*. Kyiv, 2023. 376 p. (in Ukrainian).

4. On Amendments to the Customs Code of Ukraine and Certain Other Laws of Ukraine Regarding the Implementation of the “Single Window” Mechanism and Optimization of Control Procedures for the Movement of Goods Across the Customs Border of Ukraine: Law of Ukraine of September 6, 2018, No. 2530-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2530-19#Text> (in Ukrainian).

5. Some Issues of Customs Clearance of Certain Goods Imported into the Customs Territory of Ukraine During Martial Law: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 9, 2022, No. 236-2022-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2022-%D0%BF#Text> (in Ukrainian).

Anna HRYSHCHUK

PhD in Economics, Associate Professor, Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9997-9620>

e-mail: anna.hryshchuk@lnu.edu.ua

Halyna TYBINKA

PhD in Economics, Associate Professor, Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1212-8541>

e-mail: galyna.tybinka@lnu.edu.ua

GENESIS OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINE’S CUSTOMS REGULATION SYSTEM OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

The paper examines the genesis and current state of the customs regulation system of foreign economic activity in Ukraine. It traces the historical evolution of customs policy from the early 1990s to the present day, emphasizing key stages of institutional development and legislative transformation. Special attention is given to Ukraine’s accession to the World Trade Organization in 2008, which marked the beginning of trade liberalization and harmonization of customs procedures with international standards. The study highlights the implementation of the “Single Window” mechanism for international trade, which significantly simplified customs clearance procedures and promoted the digitalization of external economic interactions.

In the context of Russia’s full-scale aggression since February 24, 2022, Ukraine’s customs system has undergone significant transformations aimed at strengthening national defense capacity and ensuring the continuity of foreign trade under martial law. Simplified customs procedures for military, dual-use, and humanitarian goods, as well as mechanisms for deferring customs payments, have been introduced. Despite these reforms, a range of issues remain, including smuggling, corruption risks, and noncompliance with international control standards.

The research identifies current priorities for the development of Ukraine’s customs policy: accelerating customs procedures for critical imports, enhancing border security, expanding digitalization and e-governance, and implementing innovative technologies to improve transparency and efficiency. It is concluded that improving the effectiveness of customs regulation requires a comprehensive approach combining economic stabilization, institutional modernization, support for domestic industries, and deeper integration into the global economy.

Keywords: *customs regulation, customs policy, foreign economic activity (FEA), genesis, digitalization of customs procedures*